

NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2019-9

Kjell André Brevik og Merete Moe Henriksen

Arkeologisk formidling i forbindelse med prosjekt E6
Gyllan-Røskift, Melhus kommune, Trøndelag

NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2019:9

Kjell André Brevik og Merete Moe Henriksen

**Arkeologisk formidling i forbindelse med prosjektet
E6 Gyllan-Røskift, Melhus kommune, Trøndelag**

NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport

Dette er en elektronisk serie fra 2014. Serien er ikke periodisk, og antall nummer varierer per år. Rapportserien benyttes ved endelig rapportering fra prosjekter eller utredninger, der det også forutsettes en mer grundig faglig bearbeidelse.

Tidligere utgivelser: <http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/publikasjoner>

Referanse

Brevik, K.A. og M.M. Henriksen 2019: NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2019:9, Arkeologisk formidling i forbindelse med prosjektet E6 Gyllan-Røskift, Melhus, Trøndelag

Trondheim, mars 2019

Utgiver

NTNU Vitenskapsmuseet
Institutt for arkeologi og kulturhistorie
7491 Trondheim
Telefon: 73 59 21 45
e-post: postmottak@museum.ntnu.no

Ansvarlig signatur

Bernt Rundberget (instituttleder)

Kvalitetssikret av

Ellen Grav Ellingsen (serieredaktør)

Publiseringstype

Digitalt dokument (pdf)

Forsidefoto

Hovin SFO på besøk i felt på Foss Søndre. Foto: Kjell A. Brevik, NTNU Vitenskapsmuseet (bildet gjengis med tillatelse fra styrer på Hovin SFO, Bente Olsen)

www.ntnu.no/vitenskapsmuseet

ISBN 978-82-8322-184-8
ISSN 2387-3965

Sammendrag

Brevik, K.A. og M.M. Henriksen 2019: NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2019:9. Arkeologisk formidling i forbindelse med prosjekt E6 Gyllan-Røskift, Melhus, Trøndelag.

Innenfor perioden 14.05. - 21.09.2018, utførte NTNU Vitenskapsmuseet arkeologiske undersøkelser på i alt tre individuelle lokaliteter langs den planlagte E6-parsellen Gyllan-Røskift i Melhus kommune. Prosjektets tiltakshaver var statsaksjeselskapet Nye Veier AS.

To av lokalitetene lå i Fossgrenda på østsida av elva Gaula, henholdsvis Foss Lian (gnr./bnr. 222/1) og Foss Søndre (gnr./bnr. 223/1), hvorav førstnevnte utgravning fant sted i tidsrommet 14.05. – 14.09.2018 og sistnevnte i tidsrommet 23.07. – 21.09.2018.

Anna Klintberger Wändahl var feltleder II med formidlingsansvar på Foss Søndre i perioden 30.07. – 31.08.2018, men grunnet sykdom ble den planlagte formidlingssatsinga på dette feltet noe nedskalert. Parallelt med dette opplevde ikke feltmannskapet på Foss Søndre noen stor pågang av besøkende gjennom perioden da utgravninga pågikk. Selve undersøkelsen ble derfor prioritert. En vesentlig årsak til denne prioriteringen var at undersøkelsen på lokaliteten Foss Lian allerede hadde pågått siden 14.mai. På dette feltet var rapportforfatteren ansatt som feltleder med spesielt ansvar for formidling. Heller ikke på Foss Lian opplevde feltpersonellet noe voldsomt publikumstrykk utenfor avtalte tider og opplegg, men på grunn av varighet, tilgjengelighet og publisitet fikk Foss Lian en del oppmerksomhet både i media og i form av tilfeldige besøk, familiedag i kulturfestivalen Sagauka i Melhus, besøk av grupper fra kommunal arealforvaltning og som ledd i et organisert program for en større gruppe med representanter for nasjonal og regional kulturminneforvaltning.

Under arbeidet med den herværende rapport har dokumentet *Arkeologisk formidling i felt ved utgravningene på Øya, Melhus kommune, Sør-Trøndelag* (Vennatrø og Henriksen 2018) vært en viktig kilde til mer dyptpløyende betraktninger rundt feltmessig formidling og ikke minst hvordan denne virksomheten påvirker synet på arkeologi hos pedagoger i skoleverket. På et faglig og pedagogisk plan er det høyst relevant å sammenligne formidlingssatsinga på Øya (*lokalitet B*), parsellen E6 Røskift-Skjerdingstad, samt evalueringa av denne med innsatsen som ble lagt ned på Foss i 2018. En vesentlig forskjell mellom de to prosjektene er at strategien for formidlinga på Foss Lian og Foss Søndre var mindre fastlagt og mer fleksibel enn det gjennomarbeidede tilbudet på Øya i 2017. En kan derfor slå fast at den feltmessige formidlinga på Foss var av en annen karakter, - ikke minst hva angår besøkstall og -hyppighet, - men at kvaliteten og oppslutningen var tilfredsstillende. Omstendighetene rundt undersøkelsene i 2018 beriket i så måte formidlingsarbeidet ved at Fossgrenda og det omkringliggende kulturlandskapet ble formidla på et mikro- og makronivå der faste arkeologiske kulturminner i nærområdet, f.eks. gravminner, ferdselsveger, jernvinneanlegg og bergkunst, ble gjensidig aktualisert gjennom de bosetnings- og aktivitetsspor som ble avdekket under dyrkamarka.

Nøkkelord: Formidling – arkeologi – utgravning – jernalder – middelalder

Kjell André Brevik og Merete Moe Henriksen, NTNU Vitenskapsmuseet, Institutt for arkeologi og kulturhistorie, NO-7491 Trondheim

Arkivreferanser

Arkeologisk formidling i forbindelse med prosjekt E6 Gyllan-Røskift, Melhus, Trøndelag.

AskeladdenID	216035, 216031
Saksnummer (ePhorte)	2018/8061, 2017/17278
Aksesjonsnummer	2018/48

Fylke	Trøndelag
Kommune	Melhus
Gårdsnavn	Foss
Gårdsnummer	222/1, 223/1
Lokalitet	Foss Lian og Foss Søndre
Kulturminnetype	Gardsanlegg, veg-, grav- og ovnsanlegg
Datering	Bronse-, jern- og middelalder

Innhold

Sammendrag	4
Arkivreferanser	5
1. Bakgrunn for undersøkelsen	8
1.1. Områdebeskrivelse	9
1.2. Kulturhistorisk bakgrunn og tidligere registreringer	11
2. Undersøkelsens rammer	14
2.1. Tid, deltagere	14
2.2. Problemstillinger/mål	15
2.3. Metode	15
2.4. Dokumentasjon	16
3. Gjennomføring av formidlingsprosjektet	17
3.1. Beskrivelse av delprosjekt i felt	17
3.1.1 Åpen dag: Familiedag på Horg bygdatun	17
3.1.2 Befaring på Foss 28.-29.06.2018	18
3.1.1 Digital formidling: Filming	19
3.1.1 Hovin SFO og 9.trinn ved Lundamo skole	19
4. Resultat	21
4.1. Besøkstall	21
5. Litteratur	23
Vedlegg	23

Figurliste

Figur 1: Periodetabell. Illustrasjon: NTNU Vitenskapsmuseet.....	8
Figur 2: Landskapet på Foss med terrasser som danner et platå.....	9
Figur 3: Geografisk lokalisering av utgravningsfeltene på landsdels- og landskapsnivå.	10
Figur 4: Området straks øst for Fossgrenda huser mange automatisk fredede kulturminner.....	11
Figur 5: Gaulfossen sett mot nord, mai 2018.....	12
Figur 6: Formidling via sosiale media. Funn av glassperle på Foss Søndre.....	14
Figur 7: Skjermdump fra formidlingsfilmen «Vevstua på Foss»	16
Figur 8: Bilde fra utstillinga i fjøset på Fossbakken/Horg bygdaturun søndag 03.06.2018.	18
Figur 9: Feltleder Karen Ø. Oftedal formidler for Hovin SFO.....	20

1. Bakgrunn for undersøkelsen

Høsten 2015 utførte Sør-Trøndelag fylkeskommune arkeologiske forundersøkelser i forbindelse med reguleringsplan for ny E6 på strekningen Gyllan-Røskift i Melhus kommune. Fylkeskommunen delte inn planområdet i fire sektorer og det ble påvist arkeologiske kulturminner i tre av disse, henholdsvis delområdene Gyllkleva-Vollan, Foss søndre og Foss nordre (Hårstad 2015). I tillegg gjennomførte Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) en påvisningsundersøkelse høsten 2015 for endelig å fastslå utstrekning og yttergrense for Foss kirkested (McLees 2015).

På Foss avdekket fylkeskommunen koksteinslag, dyrkingslag, ulike anleggsspor og ovnsanlegg. I den forbindelse ble feltarkeologene forevist en rekke middelalderske gjenstandsfunn som stammet fra vognskjulet på Foss Lian/Negarden (gnr./bnr. 222/1), samt at det ble påvist bergkunst i form av en båtfigur på ei steinhelle som også befant seg i dette uthuset (Hårstad 2015:12-13). I tillegg ble det påvist et omfattende kok- eller bryggesteinslag som indikerte at dagens tun ligger oppå et bosetningsområde fra førreformatorisk tid. De arkeologiske funnene framkom i forbindelse med grunneiers senking av golvet i vedskjulet. Da det ble dokumentert at gravearbeidet medførte inngrep i intakte kulturlag på stedet, søkte Sør-Trøndelag fylkeskommune våren 2016 om dispensasjon fra kulturminnelovens § 8. Riksantikvaren innvilget søknaden og våren 2017 ble det gjennomført ei utgravning av et 32 m² stort areal i driftsbygningen (Fretheim og Henriksen 2018). Resultatene fra denne undersøkelsen viste en mer eller mindre kontinuerlig bruk av stedet til ulike aktiviteter fra vikingtid og gjennom middelalderen. Dette tolkes dithen at tunet sannsynligvis har vært i sammenhengende bruk helt fram til vår tid. Registreringene fra 2015 og resultatene fra utgravninga i 2017 indikerte at en kunne forvente ytterligere bekreftelser på antakelsen om tunkontinuitet i løpet av det omfattende utgravningsprosjektet i 2018.

Bronsealder

Eldre bronsealder (1700-1100 f.Kr.)

Yngre bronsealder (1100-500 f.Kr.)

Jernalder

Eldre jernalder (500 f.Kr. – 575 e.Kr.)

Førromersk jernalder (500 f.Kr.-0)

Romertid (0-400 e.kr.)

Eldre romertid (0-150 e.Kr.)

Yngre romertid (150-400 e.Kr.)

Folkevandringstid (400-575 e.Kr.)

Yngre jernalder (575-1030 e.Kr.)

Merovingertid (575-800 e.Kr.)

Vikingetid (800-1030 e.Kr.)

Middelalder

Tidlig Middelalder (1030 – 1130)

Høymiddelalder (1130 – 1350)

Senmiddelalder (1350 -1537)

Nyere tid (1537 -)

Figur 1: Periodetabell. Illustrasjon: NTNU Vitenskapsmuseet

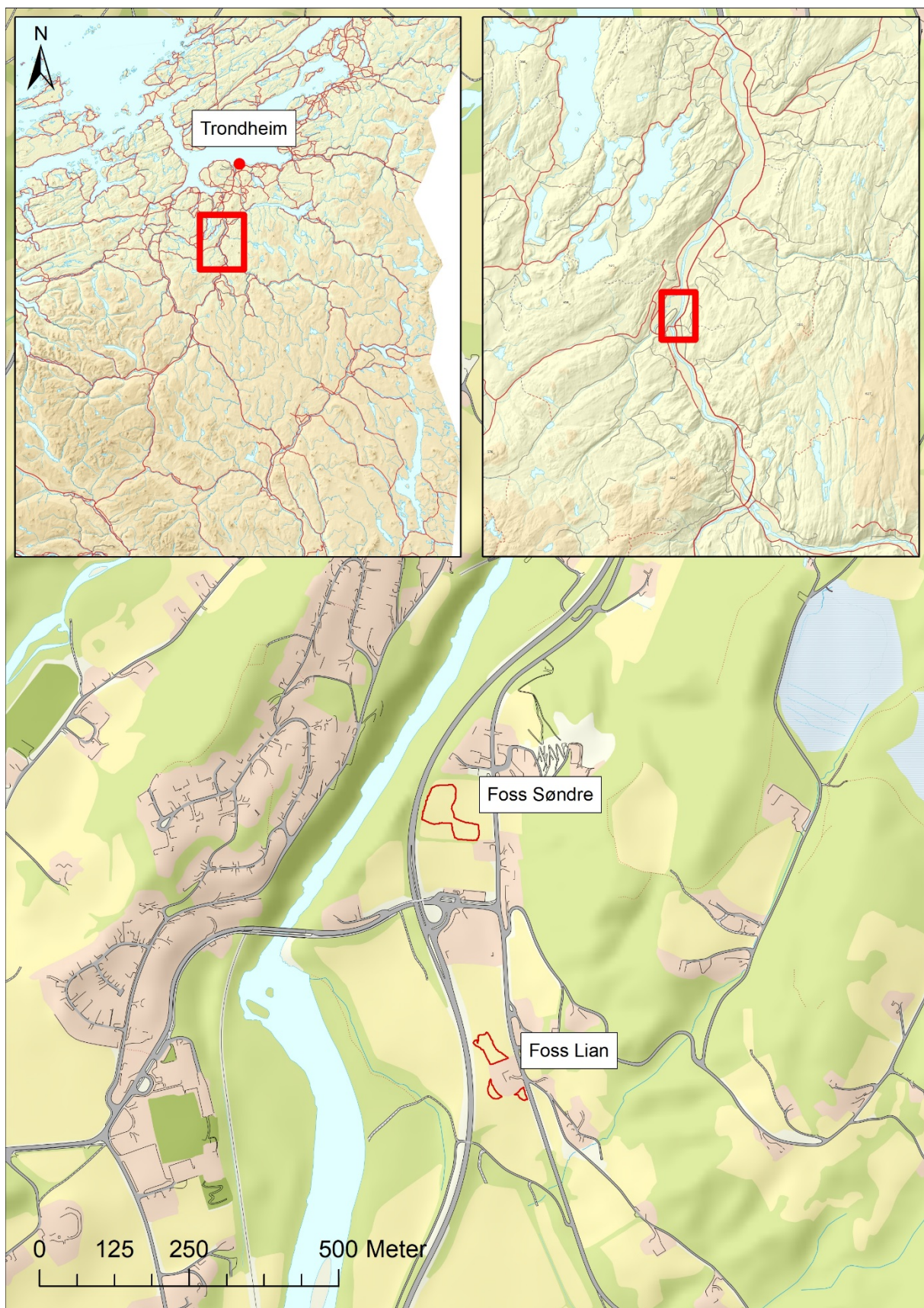
1.1. Områdebeskrivelse

Parsellen E6 Gyllan-Røskift befinner seg i området Horg som utgjør den sørligste delen av Melhus kommune i Trøndelag fylke. I geologisk sammenheng representerer dette landskapet et unikt scenario i Gauldalen. På vestsida av Gaula ligger Hovinterrassene, de sju tydelige elveterrassene som utgjør en klassisk kvartærgeologisk lokalitet. På østsida av elva ligger Fossgrenda mellom 70-100 m.o.h. med spredt bosetning i Fosshaugan til ca. 200 m.o.h. Også denne delen av området preges av elveterrasser, - den øverste ligger hele 239 m.o.h., - men disse er stedvis mer oppstykket på grunn av grunnfjell. Sistnevnte har også bidratt til dannelsen av et annet sentralt og markant landskapstrekk i området, nemlig Gaulfossen (40-42 m.o.h.). Fossekløfta har oppstått ved at Gaula på dette stedet må krysse en fjellterskel.

Elvehistorikken ble grundig belyst gjennom geologiske undersøkelser på Hovin høsten 1997 (Kleiv og Rokoengen 1998). Geologene konkluderte med at Gaula gjennom flere tusen år hadde vekslet mellom to hovedløp, nemlig Gauldalen (etter elva Gaua) like vest for Hovin sentrum og selve Gaulfossen. Gaula skal blant annet ha funnet dagens løp gjennom fossejuvet allerede ca. 1000 år f.Kr., altså i yngre bronsealder. I samband med Kvasshyllraset («Gauldalsraset») i 1345 kan flomtoppen ha bidratt til at begge elveløpene i en periode var i bruk samtidig før dagens situasjon med to individuelle elveløp etter hvert oppstod (Kleiv og Rokoengen 1998). Omlag 2,3 km. nord for Foss ligger Sandbrauta der de arkeologiske utgravningene i 2017 og 2018 avdekte et aktivitetsområde fra bronsealderen under opptil 3 m. tykke rasmasser fra et stort leirfall som skal ha gått fra østsida av dalen for ca. 2000-2500 år siden (Henriksen 2018). Dette raset kan ha fått følger for Gaulas løp et stykke lenger sør og påvirket elva til å ta et nytt hovedløp gjennom Gaulfossen. Landskapsendringene i dalbotn må ha vært til dels dramatiske. I forbindelse med de arkeologiske undersøkelsene langs Gaula i Melhus i perioden 2015-2018, utarbeidet Norges Geologiske Undersøkelse en rapport på oppdrag fra NTNU Vitenskapsmuseet (Solberg 2018). Rapporten bidrar til at den tidligere kunnskapen om Gaulfossens historie må justeres da NGUs forskning sannsynliggjør at Gaula har runnet parallelt gjennom fossejuvet og i løpet til Gaua fram til omkring 3500 BP da de to løpene skiller lag og Gaula tar hovedløp gjennom fossekløfta (Solberg 2018: 39-45). Deretter går vassdraget utelukkende gjennom Gaulfossen med et mulig unntak i forbindelse med den omtalte flomtoppen i «Gauldalsraset».

Figur 2: Landskapet på Foss med terrasser som danner et platå. Sett mot øst fra Moen (Tømmessletta) vinteren 2017. Foto: Kjell André Brevik, NTNU Vitenskapsmuseet

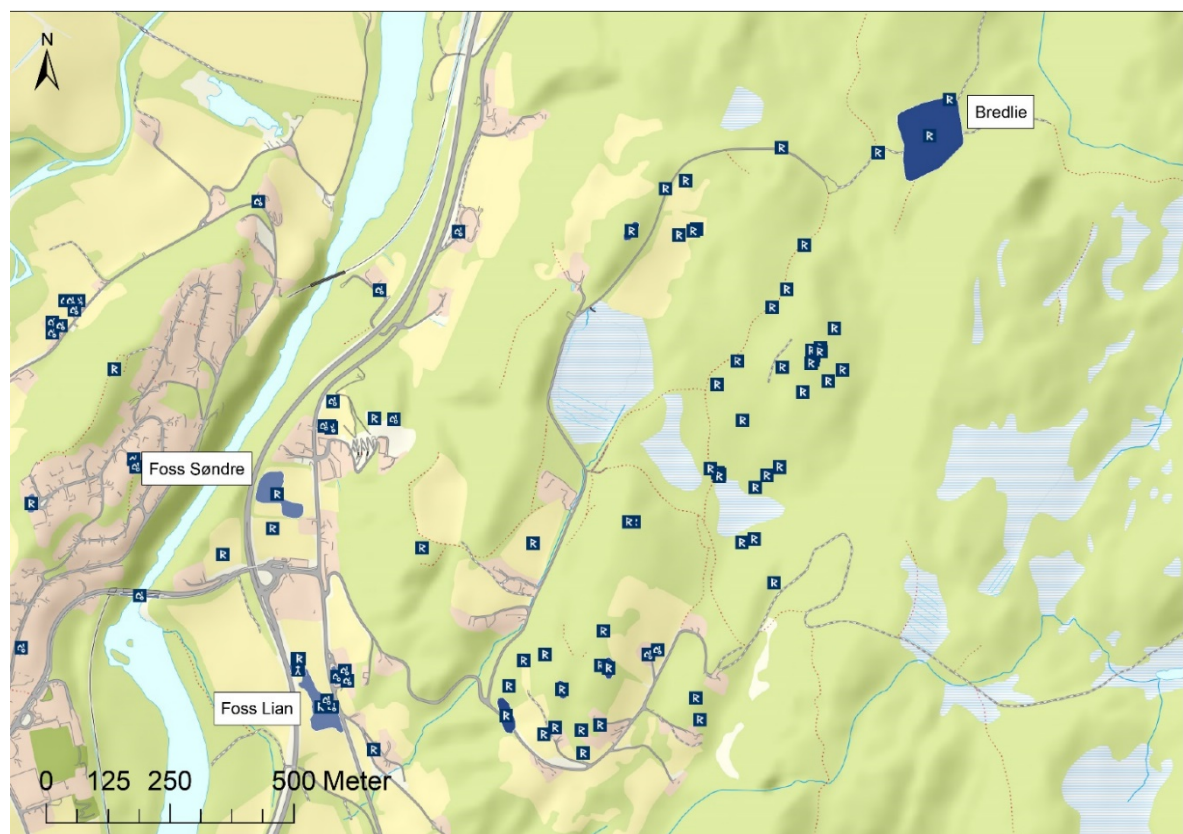

Figur 3. Geografisk lokalisering av utgravningsfeltene på landsdels- og landskapsnivå. Kart: Kristoffer R. Rantala, NTNU Vitenskapsmuseet

1.2. Kulturhistorisk bakgrunn og tidligere registreringer

I *Aslak Bolts jordebok* fra 1430-tallet nevnes «Fors skipreidho» og «Af Forse», henholdsvis Foss skipreide og Foss (1997: 71). Dette er den tidligste skriftlige kilden om garden som har fått navnet *Foss* (norr. *fors* eller *foss*) etter sitt nære naboskap med den karakteriske Gaulfossen. Dermed tilhører Foss sjiktet av usammensatte, naturbetegnende stedsnavn som regnes blant de eldste i våre kulturlandskap (Sandnes og Stemshaug 1997: 33-34)). Områdenavnet *Horg* tilhører òg denne eldste gruppen. Med tanke på dette språkhistoriske bakteppet er det derfor slående hvor rik denne bygda er på faste kulturminner fra førreformatorisk tid. De to arkeologiske utgravningene i Fossgrenda sesongen 2018 befant seg midt i smørøyet i så henseende.

Like nordøst for feltet Foss Søndre ligger Horg bygdatun (etablert i 1984) med den kjente kulturstien som omfatter poster og lokaliteter som tar en gjennom områdets natur- og kulturhistorie. Fylkesmannen i Trøndelag har kartlagt friluftsverdiene knyttet til Fossterrassene og klassifiserer store deler av dette landskapselementet som et «svært viktig friluftsområde» med vekt på kulturlandskapet.¹ I tidligere Sør-Trøndelag fylkeskommunes dokument *Regional plan for kulturminner* (2013-2017) er Melhus kommune blant annet representert med «Kulturmiljø Foss, Hovin» der det varierte kulturmiljøet i området trekkes fram som særlig verdifullt. Dette inntrykket av både variasjon og konsentrasjon av kulturminner innenfor et avgrenset område har blitt ytterligere forsterket i løpet av 2017 og 2018 som følge av frivillig registreringsinnsats med påfølgende kontrollregistreringer og innmålinger utført av NTNU Vitenskapsmuseet og Trøndelag fylkeskommune (Figur 4).

Figur 4. Området straks øst for Fossgrenda huser mange automatisk fredede kulturminner. Kart: Kristoffer R. Rantala, NTNU Vitenskapsmuseet

¹ Kilde: <https://kommunekart.com/klient/melhus/friluftsliv>

De arkeologiske registreringene på Fossplataet har foregått parallelt med NTNU Vitenskapsmuseets prosjekt tilknyttet parsellen Gyllan-Røskaft, og resultatene av den visuelle overflateregistreringa bidrar til å styrke oppfatninga av Foss som et sentralt bosetningsområde i bronse- og jernalderen. Brorparten av nyregistrerte, førreformatoriske kulturminner på Fossterrassene er helleristningsfelt, nærmere bestemt jordbruksristninger, som trolig hovedsakelig stammer fra yngre bronsealder og førromersk jernalder. Bergkunstområdet strekker seg helt opp til 239 m.o.h. på den høgstliggende terrassen, Øvermoen, og mange av de øvrige bergkunstfeltene ser ut til å være relatert til gravminner, fegater og ferdselsårer som krysser denne landskapskorridoren langs akse N-S (Brevik 2018).

I mai 2018 ble det påvist bergkunst i tilknytning til to berghellere som er lokalisert ca. 45-50 m.o.h. i Gaulfossen på vestsida av fossekløfta (ID 247040). Helleristningene på denne lokaliteten omfatter figurer som settes i sammenheng med både fangst- og jordbrukskultur. Samtidig stadfester funnet at de forhistoriske menneskene i området har hatt et aktivt og trolig religiøst forhold til vassdragsnaturen (Brevik og Steberggløkken 2018). Funnet bidrar til å belyse elveløpshistorikken som ble omtalt under kap.1.1 (Solberg 2018: 41-44).

Figur 5. Gaulfossen sett mot nord, mai 2018. Bergkunstlokaliteten ID 247040 befinner seg midtvegs i fossekløfta. Foto: Kjell André Brevik, NTNU Vitenskapsmuseet

Med nærmere 50 kjente bergkunstfelt innen en radius på 1 km framstår Foss nå som et sentralt bosetnings- og aktivitetsområde i bronsealder og eldste jernalder. Dette inntrykket styrkes av resultatene fra undersøkelsen på Sandbrauta (Henriksen 2018).

Sporene fra steinbrukende tid i området er forsvinnende få, og omfatter kun to løsfunn, henholdsvis en fingergrupstein (T 15527) fra Bredli/Breilia og ei enkel skafthulløks (T 4212) fra Gylland/Gyllan. I begge tilfeller dreier det seg trolig om gjenstandsdeponeringer. Ingen funn av steinalderkarakter er foreløpig kjent fra hverken Foss eller Hovin.

Før de arkeologiske utgravningene av bosetnings- og aktivitetsområder fant sted var det hovedsakelig funn fra eldre jernalder som dominerte funnmaterialet fra Foss. Dette tilfanget stammer i all hovedsak fra to individuelle gravfunn (T 291-296 fra 1861²), hvorav det ene (T 16364) ble faglig undersøkt av arkeolog Brage Irgens Larsen i 1934 og avdekket en statusgrav fra sen romertid. Dette gravminnet, - som ofte omtales som «Høvdinggrava på Foss», - kan betraktes som en klassisk lokalitet i midtnorsk arkeologi. Etter undersøkelsen i 1934 ble gravminnet (ID 47806) restaurert og den tilhørende bautasteinen gjenreist på toppen (Brevik 2018: 199). Øvrige gjenstandsfunn som antas å tilhøre forstyrrede gravkontekster samt forekomsten av i alt fem synlige gravfelt fra bronse- og jernalder på Foss-terrassene indikerer at jordbruksbosetninga i området var godt etablert allerede i overgangen yngre bronsealder/førromersk jernalder. Det har lenge vært antatt at bosetningsspor fra denne perioden er lokalisert i kjerneområdet for bergkunstlokaliteten, nærmere bestemt på Fosshaugan hvor det også i dag drives jordbruk.

Overgangen fra vikingtid til tidlig middelalder framstår i dag som et spennende kapittel hva angår bosetningshistorien på Foss. Sentralt i denne overgangsperioden finner vi tilstedeværelsen av en sakral bygning fra tidlig kristen tid, representert ved tradisjonsmateriale og de materielle levninger knyttet til stavkirka på Foss som ble revet i slutten av 1660-åra (McLees 2015, Storhaugen 1998: 19-20).

I forbindelse med utgravningene nært tunet på Foss Lian/Negarden i 2017 og 2018 ble det i tillegg avdekket uomtvistelige spor etter et større gardstun som ser ut til å ha hatt en blomstringstid i tidlig middelalder. Den kunnskapen vi nå har om den tette, romlige relasjonen mellom et kirkested fra middelalderen og en samtidig gardsbosetning gir en unik mulighet til å formidle aspekt ved bosetningsstruktur og status i tida like etter religionsskiftet, ikke minst da dette kan knyttes til det som med bakgrunn i arkeologien framstår som en sentral gard i denne delen av Gauldalen. Dette dalføret huset i sen vikingtid høvdingætter som ifølge sagalitteraturen nærer en sterk skepsis til innføringen av kristendommen.

² Mulig sammenblandet med et tredje gravfunn fra yngre jernalder (T 291).

2. Undersøkelsens rammer

Innenfor prosjektets rammer ble det engasjert to feltledere med særlig formidlingsansvar. Utgravningene på Foss Lian og Foss Søndre representerte utgangspunktet for den feltmessige formidlingsaktiviteten, men omstendighetene åpnet også for et samarbeid med kulturfestivalen Sagauka i Melhus, og bruk av flere kulturmiljø i Foss-området som formidlingsarena for å styrke forståelsen av tidsaspektet i det omkringliggende kulturlandskapet og omfanget av bosetning og aktivitet i forhistorisk tid.

2.1. Tid, deltagere

Undertegnede, Kjell André Brevik, har arbeidet som formidlingsansvarlig feltleder tilknyttet prosjektet E6 Gyllan-Røskaft i tidsrommet 14.05. – 21.09.18.

Utgravninga på feltet Foss Lian fant sted i tidsrommet 14.05. – 14.09.2018 og på Foss Søndre ble undersøkelsen gjennomført i tidsrommet 23.07. – 21.09.2018. Anna Klintberger Wändahl var feltleder II med formidlingsansvar på Foss Søndre i perioden 30.07. – 31.08.2018, men grunnet sykdom ble den planlagte formidlingssatsinga på dette feltet noe nedskalert.

Grunnet ferieavvikling i perioden 9.-20.07.18 foregikk det ingen feltmessig formidling på Foss i to uker.

Selv om Wändahl og undertegnede hadde det overordnede ansvaret for formidling på respektive utgravningsfelt, deltok både prosjektleder Merete Moe Henriksen og feltlederne Karen Ørbog Oftedal og Silje Elisabeth Fretheim aktivt i formidlingsarbeidet. I tillegg hadde formidlingsansvarlig ved NTNU Vitenskapsmuseet, Ellen J.G. Ellingsen en viktig rolle gjennom produksjon av plakater til bruk i Sagauka og aktiv bruk av NTNU Vitenskapsmuseets Facebook-konto til formidling av funn. Ellingsen produserte også to filmer med intervju fra den arkeologiske aktiviteten på Foss.

Figur 6. Formidling via sosiale media. Funn av glassperle på Foss Søndre. Mobilopplastning på Facebook 10.09.18 ved Ellen Grav Ellingsen, NTNU Vitenskapsmuseet

2.2. Problemstillinger/mål

I utgangspunktet forelå det ingen konkret formulerte problemstillinger til formidlingsaspektet ved utgravningene på Foss i 2018, men en generell problemstilling og strategi knyttet til den praktiske gjennomføringa av formidling i felt var likevel til stede, særlig med tanke på sikkerheten til publikum og felpersonell. Her lå den overordnede HMS-planen til grunn i tillegg til ulike tilpasninger i forbindelse med planlagte besøk, for eksempel på Åpen dag i samband med Sagauka i Melhus. Det overordnede målet for formidlingssatsinga var å sørge for kvalitativt god formidling gjennom flere kommunikasjonskanaler enn utelukkende den ordinære publikumskontakten i felt. Det var forventet at sistnevnte formidlingsmetode ville være av en mer «spontan» karakter enn det mer organiserte formidlingstilbudet som ble gjennomført i samband med den arkeologiske undersøkelsen på Øya i 2017 (Vennatrø og Henriksen 2018). Sistnevnte prosjekt var i utgangspunktet berammet å vare ut september og kunne derfor omfatte et tettere samarbeid om skoleformidling etter semesterstart.

2.3. Metode

Den mest sentrale formidlingsmetoden som ble praktisert var den tradisjonelle publikumskontakten i felt. Denne enkle og verdifulle metoden bidrar til å skape lokal forståelse for den arkeologiske feltvirksomheten og setter de avdekte strukturer og funn inn i en bredere kontekst på felt- og landskapsnivå.

Samarbeidet med kulturfestivalen Sagauka i Melhus utløste en forholdsvis stor satsning på formidling gjennom foredrag og utstilling i fjøset på museumsgarden Fossbakken, Horg bygdatun, og Åpen dag i felt på Foss Lian parallelt med aktivitetene på bygdemuseet.

Ved ett tilfelle ble det lagt opp til formidling til fots gjennom planlagte vandringer i Foss-området, henholdsvis langs kulturstien og ned til bergkunstlokaliteten Gaulfossen 1 på Hovinsida av fossejuvet.

Gjennom hele prosjektet ble ferske funn presentert via NTNU Vitenskapsmuseets Facebook-konto og dette genererte svært stor interesse blant allmennheten, ikke minst det store flertallet som ikke fikk anledning til å besøke Foss under utgravningene.

En formidlingsmetode som har vokst betraktelig siden feltsesongen 2017 er korte filmopptak med mobil i felt. Det ligger en del arbeid i redigering og teksting av slike opptak, men resultatet har vist seg å være svært fruktbart hva angår digital formidling og omdømmebygging (Vedlegg 2).

Prosjektets side på bloggen *Norark – Norsk arkeologi* ble også benyttet som kanal for å publisere bidrag om utgravninga på Foss om den øvrige landskapskonteksten. Feltleder Silje E. Fretheim og undertegnede stod for dette skrivearbeidet.

Formidlingsansvarlig Ellen Grav Ellingsen fungerte som pressekontakt overfor NRK og Gemini.no, men det ble ikke sendt ut noen egentlige pressemeldinger i løpet av prosjektet.

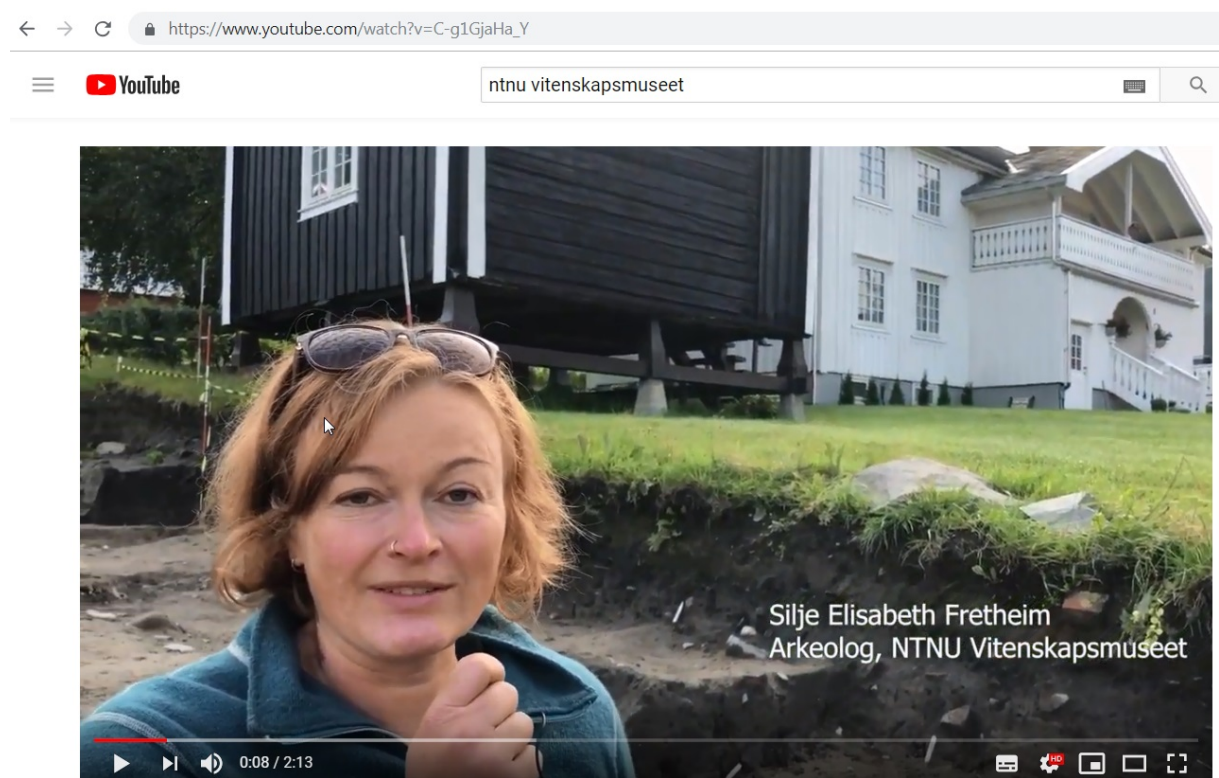
2.4. Dokumentasjon

Den mangslungne formidlingsinnsatsen i forbindelse med utgravningene langs parsellen E6 Gyllan-Røskift ble dokumentert gjennom å føre en oversikt over besøksantall for feltet Foss Lian og deltakere på andre arrangement tilknyttet prosjektet (presentert under 4.1).

Fotodokumentasjonen fra den feltmessige formidlinga på Foss kunne med fordel ha vært mer rikholdig, men dette henger sammen med høy aktivitet og gjerne kompliserte kontekster som krevde at ressursene til enhver tid ble brukt til selve undersøkelsene.

Digital dokumentasjon av formidlingsarbeid i form av filmopptak utgjør en viktig del av materialet. Denne delen av dokumentasjonen forvaltes av formidlingsansvarlig Ellen J.G. Ellingsen ved NTNU Vitenskapsmuseet. Det ble også produsert og publisert en film i forbindelse med den store befaringa som fant sted på flere lokaliteter i Horg i dagene 28.-29.06.18.

Dessuten ble det forfattet en god del avisreportasjer undervegs i prosjektet. Disse dokumenterer på sett og vis en del av vår egen framstilling av de midlertidige feltresultatene og funnmiljøet. En liste over disse reportasjene er å finne i Vedlegg 1.

Figur 7. Skjermdump fra formidlingsfilmen «Vevstua på Foss» som per 10.01.2019 hadde over 13 000 visninger på Facebook.

3. Gjennomføring av formidlingsprosjektet

Formidlingssatsinga innenfor prosjektet E6 Gyllan-Røskaft i 2018 foregikk spredt utover i utgravningsperioden, pr. 14.05. – 21.09.18. Ut over særskilte formidlingsoppgaver, deltok formidlingsansvarlig feltleder, Kjell André Brevik, i regulært utgravningsarbeid på lokaliteten Foss Lian. Dette bidro til at undertegnede kunne dra veksler på erfaringer og observasjoner fra selve utgravninga og overføre dette i formidlingssituasjoner. I tillegg er undertegnede fastboende på Hovin i Gauldal, og tilførte dermed prosjektet en del lokalkunnskap som ofte kom formidlinga til gode.

3.1. Beskrivelse av delprosjekt i felt

Det ble ikke satt av tid til forberedelser av formidlingsarbeid før utgravningene tok til, men strategien for formidlinga på Foss var veldig fleksibel og målet var å aktualisere og presentere feltarbeid, funnmateriale og kulturmiljø i de situasjoner der dette var formålstjenlig. Samtidig var prosjektleder og øvrig feltpersonell bevisst på at undertegnede besitter en del forkunnskap om det arkeologiske landskapet i Horg og i tilknytning til lokaliteten Foss.

3.1.1 Åpen dag: Familiedag på Horg bygdatun

I forbindelse med kulturfestivalen Sagauka i Melhus, arrangerte NTNU Vitenskapsmuseet en åpen dag i felt søndag 03.06.2018. Formidlingsopplegget varte fra kl.12.00-17.00 og omfattet både feltmessig formidling på Foss Lian og arkeologisk utstilling i fjøset på museumsgarden Fossbakken (Horg bygdatun) like ved. Prosjektleder Merete Moe Henriksen bidro med et foredrag om utgravninga på Sandbrauta, og utstillinga hadde bronsealderen som tema. I den forbindelse ble det utarbeidet tre plakater, henholdsvis om bronsealderen i Trøndelag, utgravningene på Sandbrauta og om bergkunstlokaliteten Foss. Innholdet i sistnevnte ble utarbeidet av undertegnede (Vedlegg 4).

De nevnte plakatenes utgjorde rammen for utstillinga som bestod av fire gjenstander fra undersøkelsen på Sandbrauta, henholdsvis en støpeform av kleberstein og tre løse steiner med helleristninger. Det utstilte gjenstandsmaterialet representerte en verdi som nødvendiggjorde et slags vakthold. Dette ble delt mellom prosjektleder Henriksen og formidlingsansvarlig feltleder. Denne spesielle utstillinga muliggjorde formidling rundt både bergkunstmiljøet i Horg og den øvrige arkeologien i området. Utstillinga var òg egnet til å gjøre publikum oppmerksomme på den åpne dagen på utgravningsfeltet. Til sammen ble det notert rundt regnet 70 besøkende til foredraget og utstillinga på Horg bygdatun.

På lokaliteten Foss Lian kom det i hvert fall 50 personer i løpet av noen hektiske timer. I felt fikk folk se utgravningsmetoder i praksis og de besøkende fikk kunnskap om bakgrunnen for undersøkelsen og hvilke funn som hittil var gjort. På dette tidspunktet var ikke funntilfanget så rikholdig, men dette løste seg enkelt ved at personellet på feltet fikk mulighet til å vise fram utvalgte gjenstander fra utgravninga i vognskjulet på Foss Lian. Dette var en vellykket formidlingsmetode, og tilbakemeldingene var svært gode.

Den åpne dagen i felt gikk som planlagt, men etter en evaluering blant de ansvarlige ble det konkludert med at arrangementets varighet med fordel kunne vært kortet ned. Dette kom også fram i samband med kulturfestivalens egen interne evalueringsrunde i staben, der NTNU Vitenskapsmuseet var representert ved formidlingsansvarlig.

Figur 8. Bilde fra utstillinga i fjøset på Fossbakken/Horg bygdatun søndag 03.06.2018. Foto: Kjell André Brevik, NTNU Vitenskapsmuseet

3.1.2 Befaring på Foss 28.-29.06.2018

Som et resultat av den utstrakte, frivillige registreringen av automatisk fredede kulturminner på Fossterrassene like øst for utgravningsområdet på Foss, inviterte leder for Institutt for arkeologi og kulturhistorie, Bernt Rundberget, representanter fra Nye Veier, Riksantikvaren, NTNU Vitenskapsmuseet og Trøndelag fylkeskommune med på en stor fellesbefaring i området. Initiativet ble godt mottatt og daværende prosjektleder for bergkunst ved NTNU Vitenskapsmuseet, Heidrun Steberggløkken, skisserte et program (Vedlegg 3). Prosjektleder for E6 Gyllan-Røskaft, Merete Moe Henriksen, deltok den 28.06. Undertegnede fikk ansvaret for en del av formidlinga. Sistnevnte skjedde hovedsakelig gjennom vandringer til ulike lokaliteter, først og fremst til bergkunstfeltene på Øvermoen og ved Gaulfossen. Delegasjonen var på 16 deltakere og blant disse var den digitale innholdsprodusenten John-Ivar Eidsmo som sørget for å filme deler av befaringa og som senere produserte en kort film som ble publisert på NTNU Vitenskapsmuseets Facebook-konto 09.07.2018.

3.1.1 Digital formidling: Filming

I tillegg til filmopptakene som ble gjort 28.06.2018, produserte formidlingsansvarlig arkeolog ved NTNU Vitenskapsmuseet, Ellen Grav Ellingsen, til sammen to ulike formidlingsfilmer tilknyttet prosjektet, henholdsvis «Vevstue fra vikingtid på Foss Lian, Hovin i Gauldal» (publisert 20.08.2018) og «Nyfunn av helleristninger på Hovin i Gauldalen» (publisert 14.12.2018). Begge filmene ble publisert på NTNU Vitenskapsmuseets kontoer på Facebook og YouTube. Visningstallene for disse filmene var formidable i arkeologisk sammenheng. Per 10.01.2019 var det registrert 13 000 visninger av førstnevnte filmopptak fra Foss Lian og 11 000 visninger for opptaket fra Gaulfossen.

3.1.1 Hovin SFO og 9.trinn ved Lundamo skole

Ved to anledninger ble det gjennomført feltmessig formidling av Foss-undersøkelsene til større grupper som henvendte seg til undertegnede og bestilte omvisning og orientering.

Først ut var 9.trinnet ved Lundamo skole som hadde lagt inn Foss som en post på en sykkelturn rundt hele Horg for å bli bedre kjent med heimbygda si 14.06.2018. De 25 deltakerne på sykkelturen hadde et stramt tidsskjema og vi avtalte på forhånd at opplegget skulle finne sted ved minnestøtta for Foss gamle kirkested. Her fikk elever og lærere en innføring i bakgrunnen for prosjektet og funn som hadde blitt gjort hittil på Foss Lian. Det ble også fortalt om kirkelokaliteten og om kulturmiljøet på Foss og verdiene i området i form av kulturminner fra eldre og nyere tid.

11.09.2018 møtte en gruppe på 30 elever og assistenter fra Hovin SFO opp på Foss Søndre for å få et innblikk i utgravninga der. Her skisserte feltleder Karen Ørbog Oftedal og undertegnede et opplegg på ca. 45 minutter som innebar at gruppa fikk omvisning på feltet, og fikk til slutt se og berøre utvalgte gjenstander som hadde blitt funnet på stedet. Både elever og assistenter stilte mange spørsmål og opplegget var svært vellykket.

Figur 9: Feltleder Karen Ø. Oftedal formidler for Hovin SFO. Foto: Kjell A. Brevik, NTNU Vitenskapsmuseet (bildet gjengis med tillatelse fra styrer på Hovin SFO, Bente Olsen)

4. Resultat

Det arkeologiske prosjektet E6 Gyllan-Røskift 2018 hadde fra starten av en klar formidlingsprofil og ambisjoner om å imøtekomme et lokalt publikum så langt det lot seg gjøre, ikke minst gjennom ansettelsen av to formidlingsansvarlige feltledere, spesielt tilknyttet hvert sitt felt på Foss. Formidlingssatsinga var ikke først og fremst innrettet for et organisert tilbud i det formatet det hadde ved undersøkelsene på Øya ved Kvål sentrum i 2017 (Vennatrø og Henriksen 2018), hovedsakelig på grunn av tidspunktet. Sistnevnte prosjekt hadde nemlig en fastsatt ramme ut september, hvilket gjorde det mulig å legge til rette for formidlingsopplegg i begynnelsen av det nye skoleåret/semesterstart. Fleksibiliteten innenfor prosjektrammene i 2018 gjorde at den feltnessige formidlinga i mye større grad kunne foregå på et mikro- og makronivå, henholdsvis på det enkelte felt og i landskapet for øvrig. Denne gjensidige aktualiseringen av den lokale arkeologien i området var utvilsomt fordelaktig for formidlingsprosjektet som helhet.

4.1. Besøkstall

Her følger en oversikt over registrerte besøkstall i løpet av prosjektene. Anne-Lise Bratsberg, rådgiver for ytre miljø i Nye Veier, var ofte innom feltene for å kontrollere og bli oppdatert på nye observasjoner. Ellers var særlig Foss Lian hyppig besøkt av interesserte folk fra nabolaget. Absolutt alle besøk ble ikke notert, men denne oversikten gir et visst oversyn over hovedtrekk når det gjelder besøkstall for delprosjekt/planlagte formidlingsopplegg og besøkende i felt. Dessverre har ikke undertegnede tilgang til alle besøkstall for Foss Søndre og en kan derfor regne med at dette feltet er litt underrepresentert.

For de åpne arrangementene i forbindelse med Sagauka benyttes omtrentlige tall da det var utfordrende å ha full oversikt over hvor mange besøkende som var innom. Samlet sett indikerer besøkstallene at formidlingssatsinga på Foss førte fram, og at det var vel verdt å legge ned tid og ressurser i dette aspektet ved utgravningsprosjektet.

Skolebesøk i felt	Dato	Antall
Lundamo skole, 9.trinn (Foss kirkested)	14.06.18	25 deltakere
Hovin SFO, Foss Søndre	11.09.18	30 deltakere
Sagauka i Melhus		
Utstilling og foredrag, <i>Familedag på Horg bygdatun</i>	03.06.18	70 deltakere
Åpen dag i felt, <i>Foss Lian</i>	03.06.18	50 deltakere
Befaring på Foss (RA, VM, Nye Veier)		
Program ved Heidrun Stebergløkken	28.-29.06.18	16 deltakere
Arealforvaltning i Melhus kommune		
Omvisning, <i>Foss Lian</i>	21.06.18	20 deltakere
Annet		
Besøkende på omvisning i felt (Foss Lian)	14.05. – 14.09.18	30 deltakere
Besøkende på omvisning i felt (Foss Søndre)	23.07. – 21.09.18	20 deltakere

5. Litteratur

Aslak Bolts jordebok 1997. Utgitt ved Jon Gunnar Jørgensen. Oslo: Riksarkivet.

Brevik, K.A. 2018. On the beaten track: considerations on the rock art at Foss in the Gauldal Valley, Trøndelag County, Norway. I: Dodd, J. & Meijer, E. (red.), *Giving the Past a Future. Essays in Archaeology and Rock Art Studies in Honour of Dr. Phil. h.c. Gerhard Milstreu*, s.197-214. Oxford: Archaeopress Publishing Ltd.

Brevik, K.A. og H. Steberggløkken 2018. Nyfunn av bergkunst – det rituelle landskapet i Gaulfossen. I: Ellingsen, E.G. (red.), *SPOR – Nytt fra fortiden* (nr.2, 33.årg., hefte nr.66), s.10-15. Trondheim: Museumsforlaget.

Fretheim, S.E. & M.M. Henriksen 2018. *Utgravning av bosetningsspor og bryggesteinslag i vedskjulet på Foss Lian, Melhus kommune*. NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2018:24.

Henriksen, M.M. 2018. Sandbrauta – 3000 år gamle graver under leirras. I: Overbye, S.R. (red.), *Melhusbyggen – Årsskrift for Melhus Historielag* (17.årg.), s.6-10. Melhus: Snøfugl forlag.

Hårstad, S. 2015. *Arkeologisk rapport. Arkeologiske registreringer i forbindelse med reguleringsplan for ny E6 på strekningen Gyllan-Røskaft i Melhus kommune*. Sør-Trøndelag fylkeskommune, Regional Utvikling – Areal og Miljø.

Kleiv, R.A. og K. Rokoengen 1998. Gamle elveløp ved Gaulfossen. I: Rokoengen, K. (red.), *Naturkatastrofer i Gauldalen. Byen, elven og kunnskapen. Ekskursjon 13.september 1998. Rapport 33*, s.42-50. Trondheim: NTNU, Institutt for geologi og bergteknikk.

McLees, C. 2015. *TA2015/20 Foss kirkested, Melhus kommune. Registrering av kirkested i forbindelse med reguleringsplan for ny E6*. NIKU Oppdragsrapport 134/2015.

Regional plan for kulturminner. For Sør-Trøndelag 2013-2017 (21). Trondheim: Sør-Trøndelag fylkeskommune, Kulturminnevern

Sandnes, J. og O. Stemshaug 1997. *Norsk stadnamnleksikon*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Solberg, I.L. 2018. *Geologi og landskapsutvikling langs Gaula for lokaliteter knyttet til arkeologiske utgravninger*. NGU-rapport 2018.022. Trondheim: Norges Geologiske Undersøkelse.

Storhaugen, O. 1993. *Horg kirke 100 år (1893-1993). Kirker og kristenliv i Horg fra mellomalderen til i dag*. Trondheim: Strindheim Trykkeri A/L.

Vennatrø, R. og M.M. Henriksen 2018. *Arkeologisk formidling i felt ved utgravningene på Øya, Melhus kommune, Sør-Trøndelag*. NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2018:3.

Vedlegg

Vedlegg 1 Foss (E6 Gyllan-Røskaft) i media

Vedlegg 2 Publiserte filmer (E6 Gyllan-Røskaft)

Vedlegg 3 Program: Befaring på Foss 28.-29.juni v/Heidrun Steberggløkken

Vedlegg 4 Plakaten «Horg – et unikt bergkunstlandskap» (Horg bygdatur 03.06.18)

Vedlegg 1 Foss (E6 Gyllan-Røskaft) i media

Mai

22.05.2018

Feltoppstart midt i smørøyet! (Silje E. Fretheim)

Norark:

<http://www.norark.no/prosjekter/gyllan-roskaft-melhus-e6/feltoppstart-midt-i-smoroyet/>

Juni

05.06.2018

Sagaukas familiedag. Mangfold på Horg bygdatun (Tor Arne Granmo). Trønderbladet, s.26-27.

07.06.2018

Sagauka. Friluftskonsert og innholdsrik familiedag (Anne Sørtømme). Avisa Gaula, s.11.

14.06.2018

Horg – et unikt bergkunstlandskap (Kjell A. Brevik)

Norark:

<http://www.norark.no/prosjekter/gyllan-roskaft-melhus-e6/horg-et-unikt-bergkunstlandskap-i-gauldalen/>

15.06.2018

Gårdstunsnytt gjennom moldvarp- og ørneperspektiv (Silje E. Fretheim)

Norark:

<http://www.norark.no/prosjekter/gyllan-roskaft-melhus-e6/gardstunsnytt-fra-moldvarp-og-orneperspektiv/>

22.06.2018

Må Melhus-historien skrives om?

Nye Veier: j

<https://www.nyeveier.no/nyheter-fra-prosjektomr%C3%A5dene/nyheter/e6-troendelag/maa-melhus-historien-skrives-om>

August

10.08.2018

Fant svært sjeldent vikinghus på Hovin (Gunn Heidi Nakrem)

Trønderbladet:

<https://www.tronderbladet.no/nyheter/2018/08/10/Fant-sv%C3%A6rt-sjeldent-vikinghus-p%C3%A5-Hovin-17291867.ece>

15.08.2018

Rester av vikinghus funnet i Trøndelag (Nina Tveter)

Forskning.no:

<https://forskning.no/ntnu-arkeologi-partner/rester-av-vikinghus-funnet-i-trondelag/1219321>

25.08.2018

Adresseavisen, papirutgave (Åge Winge og Håvard Haugseth Jensen). *Fra sans og samling langs E6.*

September

09.09.2018

Vikingfunn i Gauldal (Anne Berit Fagernes)

Adressa.no:

<https://www.adressa.no/kultur/2018/09/06/Det-gir-litt-g%C3%A5sehud-n%C3%A5r-man-gj%C3%B8r-sjeldne-funn-17461090.ece>

Vedlegg 2 Publiserte filmer (E6 Gyllan-Røskaft)

Juli

02.07.2018

Sagauka i Melhus 2018.

<https://www.youtube.com/watch?v=1O61G51PY-E>

09.07.2018

NTNU Vitenskapsmuseet – arkeologiske befaringer i Melhus

NTNU Vitenskapsmuseet:

<https://www.facebook.com/NTNUVitenskapsmuseet/videos/10160465574615328/>

30.07.2018

Nye Veier og Vitenskapsmuseet på arkeologisk befaring på Melhus

NTNU Vitenskapsmuseet:

<https://www.facebook.com/NTNUVitenskapsmuseet/videos/10160544564855328/>

August

20.08.2018

Vevstue fra vikingtid på Foss Lian, Hovin i Gauldal

NTNU Vitenskapsmuseet:

<https://www.facebook.com/NTNUVitenskapsmuseet/videos/302855470481815/>

Desember

14.12.2018

Nyfunn av helleristninger på Hovin i Gauldalen

NTNU Vitenskapsmuseet:

<https://www.facebook.com/NTNUVitenskapsmuseet/videos/302572733742278/>

Vedlegg 3 Program: Befaring på Foss v/Heidrun Stebergløkken

Befaring Foss 28.-29.juni

Torsdag 28.juni

Avreise Trondheim ca. kl 10.00

Vi kjører til Gaulfossen (bergkunstlokalitet), ankomst ca. 11.00

Det er litt ulendt terrenget ned til helleren, og ganske bratt. Godt fottøy anbefales, og Kjell Brevik er vår lokalkjente mann og leder oss trygt ned, han har også ryddet noe av krattet for oss. Ved selve helleren er det god plass og en fin flate foran feltet.

Her kan vi bruke tiden litt og evt. også spise matpakken vår.

Omvisning på utgravingslokalitetene til Merete, kl 12.30 – 14.00

14.00 Kjell tar oss med innover kulturstien til Øvermoen og viser oss noen av de nyoppdagede bergkunstfeltene.

Avslutter ca. 15.30-16.00

Fredag 29. juni

Vi fortsetter innover kulturstien og viser noen av de nye feltene vi ikke rakk å se torsdagen, og evt. andre kulturminner langs stien vi ønsker å vise frem.

Avreise museet kl 08.30, ankomst Foss kl 09.30

Avslutter senest 14.00

Tilbake til museet ca. 15.00

Horg - et unikt bergkunstlandskap

Stein med innhugde groper og en fotsåle. Funnet på Sandbrauta. Foto: NTNU Vitenskapsmuseet

Foss-terrassene, sett mot øst. Foto: Kjell A Brevik

Horg bygdatun er etablert i en del av Gauldalen som er unik for sin omfattende samling av helleristninger, - også kalt bergkunst. Helt siden den første helleristningssteinen ble oppdaget på Røskafteveet i 1950 har det blitt påvist og avdekket helleristningsfelt i Horg sokn. Sommeren 1957, fikk Edvard Foss, kårmannen på Fossinnlegget, øye på en gruppe båtfigurer på et berg like ved tunet. Arkeologen Sverre Marstrander mente at disse egenartede båtene representerte en sen båttype som trolig kunne dateres til begynnelsen av vår tidsregning, altså i overgangen mellom førromersk jernalder og romertid. Senere har lokalbefolkning og arkeologer funnet bergkunst både på Lyngen ved Lundamo og her på Foss som indikerer at det ble laget helleristninger i området allerede i yngre bronsealder.

Båtene på Foss IX. Kalkering av Eva Lindgaard, NTNU Vitenskapsmuseet

Foss IX på Innlegget er tilrettelagt for publikum. Foto: Kjell A Brevik

Skålgroper på kulturstien på Skoglokkjflotten. Foto: Kjell A Brevik

Hestefigurer på Fossmoan. Foto: Kjell A Brevik

Ved å følge den skiltede kulturstien fra bygdatunet, kan vi oppleve to av disse helleristningsfeltene på Grøbbeløkkja og Fossinnlegget, henholdsvis på en steinblokk og på fast berg. Det har etter hvert vist seg at den førstnevnte formen for helleristningsfelt er den mest utbredte, i hvert fall på Foss-platået. Per i dag har vi kunnskap om rundt 42 enkeltfelt på terrassene like øst for bygdatunet, - et betydelig antall som gjør Foss til en av Trøndelag fylkes mest omfattende bergkunstlokalteter. Flertallet av helleristningene er laget på løse steinblokker og viser i hovedsak ulike bilder av båter, fotsåler, hester og ringfigurer. Sistnevnte opptrer særlig i kombinasjon med såkalte skålgroper, den uten tvil mest utbredte helleristningstypen her i Horg og i Gauldalen for øvrig. På Foss-terrassene finner vi skålgroper i mange ulike utforminger og sammenhenger: som rene skålgropfelt med én til flere hundre groper eller groper som en del av komposisjoner bestående av båtfigurer. Så sent som i mai 2018 ble det også påvist skålgroper på en stein i tilknytning til en gravrøys på Fossmoan, - en parallell til arkeologenes oppdagelser på Sandbrauta. Sånn sett er de «enkle» skålgropene blant de mer merkelige helleristningene ved at de opptrer så hyppig. De seneste observasjoner på Foss, forteller oss at mange av helleristningene og gravminnene fra bronsealder i dette landskapet kan knyttes til gamle stier og ferdsselsårer. På denne måten viser bergkunsten veg i forståelsen av det forhistoriske kulturlandskapet omkring oss.

I løpet av 2017 og 2018 har vår kunnskap om utbredelsen av bergkunst i Horg økt betraktelig. Fra å være et fenomen som begrenset seg til to felt på Lyngen og rundt 10 felt på Foss, kan vi nå med sikkerhet si at helleristninger også forekommer på vestsiden av Gaula. De enestående funnene på Sandbrauta illustrerer dette. Trolig er vi også på sporet av den eldste bergkunstfasen i Horg, også denne på vestsiden av elva. På grunnlag av det tilgjengelige materialet, kan vi slå fast at bergkunsten i dette området omfatter bilder som kan assosieres både med jordbruk og med fangst og fiske. Kanskje er dette forskjellige element i den lokale bronsealderkulturen? Sannsynligvis kan vi også vise til en lokal bergkunsttradisjon med kontinuitet gjennom 2000 år og som har omfattet hele landskapet fra elvebredd til høydedrag. Derfor befinner vi oss nå på et sted som kan ha blitt betraktet som en del av et «hellig landskap» i bronsealderen og eldste jernalder. Kan de karakteristiske landskapsformasjonene med Gaulfossen nederst og de markante terrassene på begge sider av dalføret ha bidratt til dette?

Tekst: Kjell A Brevik. Layout: Ellen Gravdahl. Foto: NTNU Vitenskapsmuseet

NTNU Vitenskapsmuseet er en enhet ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU.

NTNU Vitenskapsmuseet skal utvikle og formidle kunnskap om natur, kultur og vitenskap. Museet skal sikre og forvalte de vitenskapelige samlingene og aktivisere dem gjennom forskning, formidling og undervisning.

Institutt for arkeologi og kulturhistorie har forvaltningsansvar for automatisk fredete kulturminner og skipsfunn i Nordmøre, Trøndelag, nordlige Romsdal og Nordland til og med Rana. Instituttet foretar arkeologiske undersøkelser på kulturminner over og under vann, i henhold til kulturminneloven.

ISBN 978-82-8322-184-8

ISSN 2387-3965

© NTNU Vitenskapsmuseet

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

www.ntnu.no/vitenskapsmuseet